

והתוס' פירשו שהחילוק הוא בענין נאמנות הקטן, שהקלו חכמים להאמינם בעירובי חצרות שאין להן עיקר מהתורה ולא בעירובי תחומין הנסמכים על הכתוב.

לפירושם [וכן לפירוש הרשב"א דלהלן] נראה שרק בקטן מועיל בעירובי חצרות ולא בשוטה, שודאי אין להאמינו שעשה את מה שאמרו לו. ולכן נקט רב הונא קטן. [גם ברא"ש נקט קטן בלבד]. ואולם הר"ף כתב חרש שוטה וקטן, ונראה מזה שפירש כרש"י. וכן מבואר בכמה וכמה ראשונים; פירוש רבנו חננאל ב"ש על הר"ף, הר"ד בפסקיו, תור"פ מאירי ורבנו ירוחם. וכ"מ במג"א (תט סקט"ו) שנקט להלכה. וכן נקט בגאון יעקב ובמשנ"ב תט סקמ"א. וע' גם בשפ"א שהקשה כמה קושיות על פירוש התוס'. והרשב"א פרש: בעירובי חצרות ישנה 'דעת אחרת מקנה', היינו בני החצר המקנים את רשותם – לכך מועיל קנין הקטן. משא"כ עירובי תחומין שאין שם דעת אחרת המקנה, אין מועיל קנין הקטן. מפירושו מבואר שצריך לתורת 'קנין' בין בע"ח בין בע"ת. ומתוס' משמע שבשניהם אין צריך. וברש"י מבואר שבע"ת צריך ובע"ח אין צריך. [ואף כשצריך 'קנין' פירשו אחרונים שאינו קנין ממש אלא שם המושאל הוא לומר שצריך פעולת חלות 'קנין שביטה'].

'או ביד מי שאינו מודה בעירוב. מאן? – אמר רב חסדא: כותאי' שהרי נכרי אין צריך להשיענו, שאינו בר שליחות הוא, אלא אפילו כותים המודים בתורה אלא שאינם מודים בעירוב שהוא מדברי חכמים, אינו עירוב (ריעב"ק).

זדלמא לא ממטי ליה? כדאמר רב חסדא בעומד ורואהו... וליחוש דילמא לא שקיל מיניה... חזקה שליח עושה שליחותו'. משמע שאין צריך לראות שנתן לו אלא שהגיע אליו [ובתורי"ד כתב: שיגיע לביתו], ודי בזה להניח שעשה המקבל את שליחותו וקיבל ממנו. וכן מבואר בדברי הראשונים. [וצריך עיון על לשון הטור ושלחן ערוך (תט, ח) 'וראה מרחוק שהגיע שם ונתנו לו'] (עפ"י באור הלכה תט, ח. וע' גם בחו"ב שהביא כן מהא"ז).

נראה כוונת הטור שראהו עם העירוב ומוכן ליתנו לו, כי אין די שיראה שהגיע בגופו שהרי יתכן שאבד העירוב בדרך, וגם שמה הגיע אליו ולא רצה ליתנו לו, אך אם ראה שהגיע ומומן ליתנו לו או שביד המקבל ליטול ממנו – די. הכלל, כל שהדבר מסור ביד המקבל – סומכים שעשה שליחותו, וכל שהוא תלוי בדעת הקטן אין סומכים.

דף לב

זרב נחמן, התם כדרב שמעיה דאמר רב שמעיה חזקה אין ב"ד של כהנים עומדים משם עד שיכלו כל מעות שבשופר'. ואין להקשות מכאן לרב ששת כמו שהקשו לעיל מכך שאמרו הטעם לפי שאין ב"ד מתעצלים – כי שם ברייתא היא אבל רב שמעיה אמורא הוא ויתכן שרב ששת אינו סובר כמותו (עפ"י רשב"א וריטב"א).

זוטבלת ואוכלת בקדשים לערב... חזקה אין ב"ד של כהנים עומדים משם עד שיכלו כל מעות שבשופר'. אם נקוט שאכילת הקדשים מעכבת הכפרה [ואין די בשנראה לאכילה], צריך לומר שבכלל עבודתם אכילת כזית מכל חטאת [שמסתבר שאין צריך אכילת כולה אלא די בכזית] כדי שיתכפרו בעליהם לאכול בקדשים לערב (עפ"י חזו"א קבד לוף פט:).

(ע"ב) 'דמתכוין לשבות היכא, אילימא דנתכוון לשבות למעלה – הוא ועירובו במקום אחד הוא, אלא נתכוון לשבות למטה – והא קא משתמש באילן?!'. יש לפרש: אם מתכוין לשבות בראש האילן הרי יכול לעלות עליו מבעוד יום ולאכול את העירוב, שהרי אין שם מעשה בידים של שימוש באילן מפני שכבר עלה עליו, וא"כ מדוע למעלה מי' אין עירובו עירוב. אלא נתכוין לשבות למטה, אם כן הלא אסור לו לעשות מעשה בידים ליטול העירוב מן האילן למקום שביתתו, ומדוע למטה מי' עירובו עירוב (עפ"י או"ז קלד ורבנו יהונתן).

מהר" יהונתן משמע שלפי הצד שנתכוין לשבות למעלה מדובר שכבר נמצא על האילן בכניסת שבת ולכך אין כאן איסור השתמשות באילן, אבל באו"ז משמע שעצם האפשרות לעלות מבעו"י לאילן דיה להחשב 'ראוי' ביהש"מ. ויש מפרשים שגם אם נתכוין לשבות למעלה יכול היה להקשות הלא משתמש באילן אלא שבא לבאר דברי התנא שמשמע שגובה עשרה הוא הדבר הפוסל את העירוב, ולכך מקשה אם למעלה מעשרה למה יפסלנו הגובה והרי הוא ועירובו במקום אחד, אלא ודאי משום שנתכוין לשבות למטה. ושוב מקשה אם כן למה הוא עירוב והלא משתמש באילן (עפ"י תורי"ד מהדורא תליתאה. וכע"ז בחדושי הר"ן).

מכאן הוכיחו ראשונים שנטילת דבר מאילן בכלל איסור השתמשות באילן היא. והקשו על כך מסוגיות אחרות וישבו בפנים שונות [ויש שרצו לומר, דוקא כאן שקונה שביתה על ידי הנחת העירוב לפיכך נחשב כמשתמש באילן. ואולם הראשונים דחו סברא זו] (ערו"ן ורשב"א ועוד; חדושים ובאורים). ויש נוקטים שבנטילת דבר מהאילן לבדה אין איסור, ולא דנו בגמרא אלא משום הסתמכותו על האילן או עלייתו עליו כדי ליטול את העירוב, שפשט המשנה מורה שאין חשש בדבר (עריטב"א). ע"ע בשו"ת אבני נזר (אה"ע נא, ג) במש"כ להוכיח מכאן שגם איסור שהוא משום 'לא פלוג' לא הותר במקום מצוה.

'כל דבר שהוא משום שבות'... כן נראה שצריך לומר. הוא"ו בחולם, לשון ציווי.

'כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות' בכגון זה שהוא לדבר מצוה (וכדלעיל לא שאין מערבים אלא לדבר מצוה) או בשעת הדחק, אבל בלא הכי אסור (עפ"י רמב"ם כד, י וש"פ; או"ח שו, כב שמכ תט, ב). הבסיס לחילוק זה הוא על פי המשנה בשבת (לד) שאין מעשרים את הודאי בין השמשות אלא התירו לעשר את הדמאי ולהטמין ולערב עירובי חצרות ותו לא. ואולם רש"י ותוס' כתבו שאותה משנה הולכת כחכמים ולא כרבי, ולשיטתם אין מקור לחלק בין מצוה לרשות – אלא שלדבריהם אין הלכה כרבי אלא כאותה משנה סתמית (עפ"י חדושים ובאורים לג.). ויש אומרים שלא התיר רבי אלא בכגון שאינו עושה מעשה בידים, כגון כאן שהניח העירוב מקודם ובין השמשות נקנה לו העירוב ממילא, וכן מותר אף במעשה בידים בדברים מסוימים (המנויים במשנת שבת לד.); תיקון הדמאי, עירובי חצרות והטמנה – אבל שאר דברים אסור (ראב"ד, מובא ברשב"א ועוד. וכן נקט הריטב"א לעיקר כאן להלן לג. לד:).

מבואר לפי דעה זו שלמעשה אסור לו ליטול העירוב מהאילן בין השמשות, ואעפ"כ עירובו עירוב מאחר והדבר בעצמותו אינו אסור ונחשב 'ראוי'. ובוה מובן שמערבים בדמאי אף לפי השיטות שאסור להפקיר בשבת (ע' לעיל לא.). וע' בבאור הדבר במש"כ להלן לג.

'אמרו ליה' תלמידי רב נחמן לרבם: 'פתריתו בה כולי האי?!' – האם פירשתם משנה זו כל כך? ומתמה הגמרא: 'אינהו נמי קא פתרי בה?!' ומדוע הם תמהים על רב נחמן ושמואל. ומתריך: 'אלא הכי אמרו ליה: קבעיתו ליה בגמרא' – לא בתמיהה אמרו 'פתריתו...'. אלא בניחותא אמרו, כמו שהדבר טוב בעיניהם שהסכימו לדעתם (עפ"י ריטב"א).

'אבל אילן העומד בתוך עיבורה של עיר, אפילו למעלה מעשרה הרי זה עירוב, דמתא כמאן דמליא דמיא'. קל הוא שהקלו חכמים לענין עירוב בדבר זה שנחשיב העיר כמלאה, וכאילו הוא ועירובו במקום אחד והיה יכול ליטלו ולהביאו אצלו [והרי גם בפועל יכול לעלות ולאכלו במקומו]. ואף על פי שעבורה של עיר אינו מוקף מחיצות, מכל מקום כיון שהוא נידון כעיר, הריהו כאילו נמצא תוך מחיצותיה, וכאילו המחיצות הן דופן עקומה המתעקמות עד עיבורה של עיר (עפ"י ריטב"א).

'באילן הנוטה חוץ לארבע אמות עסקינן ונתכוין לשבות בעיקרו...'. הקשו ראשונים, הלא רוצה שעירובו יקנה לו [ואינו מערב ברגליו] והרי עירובו מרוחק ממקום שביתתו יתר על ד' אמות, וכאילו עירובו מונח בביתו, כי מה לי רחוק חמש אמות מה לי אלף אמה? יש מי שכתב שכאן שונה, שהאילן עושה הכל במקום אחד (כן כתב הריטב"א בדעת רש"י). והרשב"א דחה סברא זו, שהרי לא נתכוין לשבות באילן עצמו אלא תחתיו בעיקרו (ועוד הקשה מהמשך הסוגיא). ותרצו ראשונים שמדובר כשהעירוב אינו מרוחק שמונה אמות אלא פחות, באופן שיכול להביאו לתוך מקום שביתתו על ידי טלטול פחות מד' אמות שאין בו איסור כלל, או ע"י פשיטת ידו ונטיית הכלכלה, ובאופן זה מועיל העירוב כאילו הוא במקומו ממש (ערשב"א בחדושיו כאן ולהלן לג: ובעבוה"ק ובמ"מ עירובין ו,ה, ר"ן וריטב"א ותורי"ד – סגנונות חלוקים).

דף לג

'ומאי למעלה ומאי למטה...'. בעל המאור הקשה על פרש"י כמה קושיות (וע' כתוב שם' להאב"ד ותו"ח ביישוב הקושיות), ופירש בדרך אחרת; בין שהעירוב למעלה ובין כשהוא למטה, כיון שהוא חוץ לד' אמות הלא אינו יכול להביאו למקום שביתתו שהוא עיקר האילן אלא במעביר ד' אמות ברשות הרבים. ומתריך 'דהדר זקיף' – כי כשנופו של האילן רך ונוטה על הארץ פחות מ' טפחים במשך ד' אמות, מצוי הדבר שייזקף ברוח מצויה, ועל ידי כן בא אצלו העירוב מחוץ לארבע אמות לתוך ארבע, אבל כשנופו של האילן גבוה עשרה הוא חזק וקשה ואינו מצוי שייזקף ברוח מצויה.

'כשרבים מכתפין עליו'. הרשב"א האריך להוכיח [דלא כרש"י ותוס'] שאם מעביר העירוב ממקומו דרך אותו מקום באילן שהרבים מכתפים עליו לא יהא חייב, ומכל מקום ישנם איסורי 'שבות' האסורים אפילו בין השמשות מפני שהם קרובים לאיסור תורה (ע' גם בתוס' לד.), הלכך אין עירובו עירוב אפילו לרבי (וע' בריטב"א פירושים נוספים).

'למטה מעשרה טפחים עירובו עירוב ואסור ליטלו'. כמה ראשונים מפרשים [דלא כפרש"י] 'אסור ליטולו' – בין השמשות, ואעפ"כ עירובו עירוב כי אומרים 'דואים' כאילו הוא מותר. לדעה זו לא התיר רבי לעשות מעשה בשבות דרבנן בין השמשות [מלבד שלשה דברים המפורטים במשנה בשבת (לד); תיקון דמאי, הטמנת חמין ועירובי חצרות], אלא שלגבי עירוב הקלו לדונו כאילו יכול לעשות כן, כדי שלא לפסול עירובו בכך (כן פירש הראב"ד, מובא ברשב"א ובריטב"א).

נראה לבאר טעמה של שיטה זו; הואיל ובין השמשות ספק הוא, אין שם איסור מצד גזרת חכמים עצמה, שלא גזרו בין השמשות, אלא שמ"מ אסור לעשות מעשה משום החשש עצמו שיפגע באיסור תורה, הגם שהדבר עצמו מותר – הלכך נטילת העירוב

ד. השולח ביד מי שאינו מודה בעירוב, אין עירובו עירוב אפילו בעירובי הצרות (עפ"י לחם משנה).

דפים לא – לב

נה. האם אומרים 'חזקה שליה עושה שליחותו' בהלכות השונות?

אמר רב נחמן: בשל תורה אין חזקה שליה עושה שליחותו (כלומר אין סומכים עליה להקל עד שרואים שעשה). בשל סופרים חזקה שליה עושה שליחותו, כגון שאמר לשליח להניח לו עירוב – אינו צריך לוודא שעשה. ורב ששת אמר: אחד זה ואחד זה חזקה שליה עושה שליחותו. מבואר בסוגיא שבכלל 'שליח', כל אדם שמוטל עליו הדבר לעשותו, מניחים אנו שעשאו במשך אותו היום שנצרך לעשותו.

ישנם דברים שהכל מודים שאפשר להניח שנעשו, אף להקל בשל תורה; כגון אכילת החדש במקומות המרוחקים בחצות יום ט"ז בניסן – שודאי אין בית דין מתעצלים בהקרבת העומר. וכן חזקה אין ב"ד של כהנים עומדים מהמקדש עד שיכלו כל מעות הקינים שבשופר, וסומכים על כך מחוסרי כפרה לאכול בקדשים לערב. וכן אפשר לסמוך על חזקת חבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו (בפירות שלו שנותנם לאחר, ודאי חושש הוא מלהכשילו ומתקנם מקודם. עפ"י רש"י).

א. רבנו תם פסק כרב נחמן שאין לומר חזקה זו להקל בשל תורה. וכן דעת הר"ף (רשב"א) והרמב"ם (תרומות ד,ו), שכן נראה מכמה סוגיות בגמרא, וכן נקט רב שמעיה בגמרא (וכן כתב הריטב"א בשם הגאונים. ורבנו ירוחם (יב"ח) הביא מתשובת הגאונים שהלכה כרב ששת). וכן משמע ברשב"א שנקט כדעה זו לעיקר (וכ"ה בתלמיד הרשב"א דק"ל כרב נחמן). וכן כתב ראב"ן לילך להחמיר. גם הריטב"א הסיק שראוי לחוש לפסק זה.

ודעת ר"ש הזקן מפולייא שהלכה כרב ששת להקל, שהלכה כמותו באיסורים כנגד רב נחמן. וכן הר"י והרא"ש דחו ראיות רבנו תם מסוגיות הגמרא, כי אף לרב ששת אין מסתמכים על חזקה זו אלא במקום שאם לא יעשה שליחותו יבוא המשלח (דוקא, ולא אחר. ערשב"א ושר"ר) לידי תקלת עבירה בכך שסומך עליו, אבל אם אינו סומך עליו [ולו רק לפי דעתו של השליח] – אינו עושה שליחותו ודאי, ובוהו אמרו בגטין ובחולין שאין אומרים חזקה זו לקולא. הלכך אין לנו לדחות הכלל המסור שהלכה כרב ששת באיסורין. וכן נקט רבנו ירוחם (יב"ח) לעיקר. יש מי שכתב שלפי דעה זו, אף בדינים דרבנן אין לנו מקור לומר חזקה שליה עושה שליחותו באופן שאין חשש תקלה למשלח (עפ"י חדושים ובאורים).

ב. כתבו התוס' שמעשר מינים החייבים מדרבנן נידון כשל תורה לענין חזקה זו, כיון שעיקר שם מעשר הוא מן התורה. וכתבו הרשב"א והריטב"א לשמוע מכאן לכל דין דרבנן שיש לו עיקר בדאורייתא – כדאורייתא הוא ואין לסמוך על החזקה שעושה שליחותו לרב נחמן. נ"ל שהרשב"א והריטב"א לשיטתם שאיסור תחומין אין לו עיקר בדאורייתא, אבל לפי השיטת שיש לו עיקר מהתורה, ב"ב מ"ל, הלא מבואר בסוגיא שבתחומין לדברי הכל סומכים על חזקה זו. ושמא יש לחלק בין מעשר שהוא עצמו דאורייתא רק המינים מדרבנן, ובין תחום אלפים אמה שאאמרו"ר].

ובדעת הסוברים מעשר תאנים מדאורייתא, אין הוכחה שאיסור דרבנן שיש לו עיקר מהתורה דינו כדאורייתא ואפשר שאומרים בו 'חזקה שליה עושה שליחותו' (ע' נוב"ק אה"ע ב).

ג. כתב הריטב"א לשמוע מסוגית הגמרא, שאין חילוק בין שליח חבר וכהן לעם הארץ לענין חזקה זו.

ד. יש מי שכתב שלדעת הסובר חזקה שליה עושה שליחות אף בדאורייתא, הרי זה בירור גמור ואין צריך לשאלו אפילו לכתחילה, ולדעת האומר דוקא בדרבנן – צריך לשאלו במקום האפשר, כשאר חזקות שאם אפשר לבררן בקל מבררים (עפ"י שפת אמת).

דף לב

נו. האומר לחברו: 'צא ולקט לך תאנים מתאנתי' או שקצב לו מידה ללקט – האם צריך הלה לעשר, ודאי או ספק?

האומר לחברו 'צא ולקט תאנים מתאנתי' – אוכל מהם הלה עראי, ואם בא לאכול קבע מעשרם בתורת ודאי, שהרי בעל הבית לא ידע כמה ליקט וודאי לא עישר עליו.

'מלא לך כלכלה זו תאנים מתאנתי' – מעשרם דמאי (מפריש מעשר ראשון ועני ואוכלם בעצמו כדין פירות דמאי – אם בא לאכול אכילת קבע. עפ"י רש"י. ומשמע מלשונו שאינו מפריש תרומה גדולה, וכל דיני דמאי עליו). ודוקא כשבעל הבית עם הארץ, אבל אם הוא חבר – אוכל הלה ואין צריך לעשר, שחזקה אין החבר מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו ובודאי עישר עליו. דברי רבי. רשב"ג אומר: בחבר – צריך לעשר (ודאי) לפי שלא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף. ופירשו מחלוקתם בחבר שאמר לעם הארץ ללקוט, וחבר אחר שומעו; רבי סבר אותו חבר אוכל וא"צ לעשר, שודאי בעל הפירות עישר שלא מן המוקף ('איסורא קלילא') כדי שלא להכשיל את עם הארץ באכילת טבלו ('איסורא רבה'). ורשב"ג סבר צריך לעשר, כי נוח לו לחבר שיעשה עם הארץ איסור גדול והוא עצמו אפילו איסור קל לא יעשה [אבל חבר שאמר לחבר – לדברי הכל צריך לעשר, שודאי לא עישרו הבעלים שלא מן המוקף].

הלכה כרבי (רמב"ם מעשר י"ו ור"י קורקוס שם). ומבואר שאין להימנע מלתרום שלא מן המוקף כדי למנוע מכשול (ע' חו"ב).

יש אומרים שהדברים אמורים במעשר אבל לא בתרומה גדולה מפני שעם הארץ לא נחשד עליה וא"כ החבר אינו חושש להרימה. ויש חולקים (ע' רדב"ז שם). דיני עשיית חטא קל כדי להציל אחר מאיסור חמור – נתבאר בשבת ד.

דפים לב – לג

נו. הנותן את עירובו באילן, האם עירובו עירוב אם לאו?

הנותן עירובו באילן, למעלה משלשה טפחים מהקרקע; מבואר בסוגיא שלדברי חכמים הסוברים שגזרו על שבות בין השמשות – אין עירובו עירוב שהרי אינו ראוי ליטלו ולאכלו בכניסת שבת (עכ"פ כשלא היה האדם על האילן בכניסת שבת ונתכוין לשבות למטה. ע' בפירוש הר' יהונתן וא"ו קלד). ולדברי רבי שלא גזרו בין השמשות, ונתכוין לשבות למעלה – הרי הוא ועירובו במקום אחד וכשר. ואם נתכוין לשבות למטה, תלוי הדבר; –

אם מקום שבינתו ברשות היחיד – עירובו עירוב, שהרי יכול ליטול עירובו מן האילן ולהביאו אליו. ואם שבינתו ברשות הרבים, והאילן גבוה עשרה ורחב ארבעה (שדינו רשות היחיד); אם הניח העירוב למטה מעשרה – עירובו עירוב. ואם למעלה מעשרה – אין עירובו עירוב. והעמידו (על פי דברי רבא) באילן העומד חוץ לעיבורה של עיר והאילן נוטה ונמשך מעיקרו חוץ לד' אמות, אבל בתוך עיבורה של עיר